Dumnezeiasca Liturghie – cea mai înaltă expresie a Graiului Liturgic

Vasile GAVRILĂ

Introducere

Apariţia şi prezenţa omului în lume (*Cosmos*, cum o definesc grecii) nu sînt întîmplătoare, ci rezultatul creaţiei divine; de aceea, omul trebuie să ştie că prezenţa sa este ceva bine definit şi profund, trebuie să ştie că viaţa sa nu este ceva frivol, ci, dimpotrivă, ceva grav, de o gravitate pe cît de semnificativă, pe atît de obligatorie, că nu trăim pentru plăceri uşoare, ci pentru aspiraţii nobile. Începutul lui este legat de Cuvîntul Creator al lui Dumnezeu: „Întru început era Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul… Toate prin El s-au făcut; şi fără El nimic nu s-a făcut din ce s-a făcut" (*In.* 1, 1-3).

Graiul este unul din mijloacele, căile prin care omul îşi manifestă aspiraţiile nobile pentru care a fost creat: vorbeşte cu şi despre Dumnezeu şi realizează opere demne de veşmîntul veşniciei. Zidit după chipul şi asemănarea Logosului divin (*Fac.* 1), Acesta-i devine icoană, iar omul, la rîndu-i, devine „chip nemuritor al lui Dumnezeu" (Stăniloae, 1997). O definire a chipului lui Dumnezeu întipărit în om şi o implicare a nemuririi omului în această calitate a lui, a oferit-o Sfîntul Atanasie cel Mare: Dumnezeu „le-a dăruit oamenilor ceva mai mult, adică nu i-a creat pur şi simplu ca pe nişte animale neraţionale (necuvîntătoare), ci i-a făcut după chipul Său, împărtăşindu-le ceva şi din puterea Cuvîntului (Logosului) Său, pentru ca, fiind ca un fel de umbre ale Cuvîntului şi fiind raţionali (cuvîntători), să se poată menţine pururea în fericire, trăind în rai viaţa cea adevărată, şi anume cea a sfinţilor"[1].

Logosul lui Dumnezeu se oglindeşte în logosul omului; de aceea, omul, la început mut, prinde a vorbi doar la chemarea lui Dumnezeu, la lucrarea Duhului Sfînt în inima lui: „Voi pune legea Mea înăuntrul lor şi pe inimile lor voi scrie" *(Ieremia,* 31, 33). Şi pentru că Duhul şi-a dat o înscriere în carnea lumii, omul a primit să vorbească despre Dumnezeu, pentru că avea în faţă o înscriere (engramma) a lui Dumnezeu, care ne dă Sfînta Scriptură (Scrima, 2005: 27). Prima comunicare a Logosului lui Dumnezeu în interiorul logosului omului a fost Descoperirea Sa (Revelaţia) – lucrare a Duhului Sfînt –, consemnată în

[1] Sfîntul Atanasie cel Mare, *De incarnatione Verbi*, cap. II, apud. Stăniloae, 1997: 9.

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)

ceea ce noi numim Sfînta Scriptură. Prin urmare, prima şi cea mai înaltă experienţă a graiului omenesc este legată de descoperirea lui Dumnezeu. De aceea, Arhimandritul Sofronie Saharov afirmă următoarele: „Graiul omenesc este menit să exprime realităţile mai multor planuri: planul vieţii de zi cu zi – al nevoilor fireşti; mai este, apropiat acestuia, dar totuşi osebit – cel al simţămintelor şi patimilor sufleteşti primitive; apoi cel al graiului demagogiei politice; al graiului ştiinţific, filosofic, poetic; şi, în sfîrşit, mai înalt decît toate – planul şi graiul dumnezeieştii descoperiri, al rugăciunii, al cuvîntării de Dumnezeu şi al celorlalte legături între Dumnezeu şi oameni – al *Liturghiei*" (Saharov, 2005: 345).

Textul şi discursul bisericesc în grai liturgic

Sufletul omului este o fîntînă de apă vie, ce oglindeşte o frîntură de cer în ea; în Liturghie se întîlnesc cerul cu pămîntul, de aceea noi numim Liturghia, *Dumnezeiasca Liturghie,* pentru că e Lucrarea lui Dumnezeu în mijlocul lumii (cosmosului), în mijlocul poporului. Dumnezeiasca Liturghie este cea mai înaltă lucrare ce se împlineşte pe pămînt şi în cer, pentru că în Liturghie Dumnezeu coboară la om, pe pămînt, în cea mai profundă smerenie şi slavă în acelaşi timp, pentru a-l înălţa pe om pînă la vederea şi contemplarea celor mai înalte dimensiuni ale existenţei sale şi ale Dumnezeirii. „Trec nu puţini ani pînă să ajungem la măsura de a ne adînci în duhul adevăratelor dimensiuni ale Liturghiei. Dacă vom urmări cu luare aminte rostuirea acestei Dumnezeieşti slujbe, vom fi duşi în contemplarea Fiinţei Dumnezeieşti şi a fiinţei cosmice" (Saharov, 2005: 323).

În această stare teandrică, singura demnă de vocaţia lui, omul duhovnicesc se angajează în Liturghia Cosmică ce începe să se deruleze. „Unitatea matricială care ne conţine pe toţi, care ne înalţă pe toţi, acest cosmos în care noi, oamenii, constituim un centru de conştiinţă şi responsabilitate, a fost el însuşi suscitat prin Duhul, prin lucrarea Lui, prin acel *fiat* care a făcut să „demareze" economia lui Dumnezeu (…), ceea ce înseamnă că, din momentul acela, Liturghia a început şi ea să se desfăşoare" (Scrima, 2005: 27). Din această întîlnire – chemare a lui Dumnezeu şi răspuns al omului –, din această teologhisire – grăire cu şi despre Dumnezeu – graiul omului se transformă într-un grai doxologic, liturgic, în care cuvintele prind viaţă şi dau viaţă. „Asemenea cuvinte nu se scriu cu cerneală, ci cu sîngele stors din piept în picături lente, iar acest sînge (în care se află viaţa) nu se răceşte şi nu se îngroaşă niciodată. Cu puteri mereu înnoite, viaţa răspîndită de misteriosul sînge naşte iarăşi viaţă: în oceanul vieţii lăuntrice a omenirii, este aruncat un cuvînt, iar puterea sufletului avansează mereu de la locul căderii, în cercuri tot mai largi. Cu litere de foc ard nestinse cuvintele proorocilor: după cum o candelă se aprinde de la flacăra altei candele, la fel şi sufletul se aprinde de la cuvîntul înroşit în foc al altui suflet" (Florenski, 1998: 221).

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)

„Eu sînt Calea, Adevărul şi Viaţa" este răspunsul la toate întrebările omenirii; în Hristos, omul cunoaşte nemijlocit *Adevărul veşnic*, ajunge la deplinătatea cunoaşterii, pentru că, în Hristos, omul se odihneşte în Dumnezeu şi Dumnezeu Se sălăşluieşte în om. „«De Mă iubeşte cineva, cuvîntul Meu va păzi şi Tatăl Meu va iubi pe el, şi la el vom veni şi locaş (veşnic) la dînsul ne vom face». Ce pot însemna acestea? Tocmai faptul că ni s-a făgăduit a moşteni deplinătatea vieţii Dumnezeieşti, deplinătatea cunoaşterii şi puterii dragostei care ni s-a arătat în Lumina cea Nefăcută, în care nici un întuneric este (cf. *I In.,* 1, 5)" (Saharov, 2005: 374). Conştient de măreţia Adevărului descoperit, cu inima încălzită de Duhul lui Dumnezeu, omul dă glas preamăririi Adevărului; nu-l închide în cuvinte goale, seci, ci-l preamăreşte în duh de pocăinţă şi-n armonie doxologică. De aceea, se roagă mai întîi să se sălăşluiască Adevărul în inima lui şi apoi să-i dea formă cuvenită, pentru că Adevărul cel Viu nu se aseamănă nici adevărului ştiinţific, nici celui filosofic.

„Adevărul ce ni s-a descoperit duce mai departe de orice speculaţie a raţiunii. El nu este o anume formulă abstractă a gîndirii noastre logice; nici o oarecare ecuaţie matematică, ci Persoană. Mai presus de toate, este Cel Ce este «dintru început», adică Dumnezeul Cel fără de început – Sfînta Treime: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfînt" (Saharov, 2005: 377).

Hristos nu ne-a învăţat pur şi simplu o doctrină, fapt pentru care doctrina nu are întîietate în creştinism; El ne-a mîntuit, ne-a dăruit viaţa adevărată şi veşnică, ne-a îndumnezeit prin iubirea, prin moartea şi Învierea Sa, prin trimiterea Sfîntului Duh. De aceea creştinismul este, înainte de toate, un fapt, o realitate esenţială a istoriei, şi anume revărsarea energiilor necreate şi transcendente ale Duhului lui Hristos Cel înviat, în lumea noastră de păcat şi destinată, din această cauză, morţii (Deseille, 1995: 52).

Textul şi discursul bisericesc s-au născut mai întîi din mărturia vie a Apostolilor, care puneau în cuvînt şi în text Adevărul trăit de ei: „De aceea şi mulţumim fără încetare lui Dumnezeu că, atunci cînd aţi primit cuvîntul lui Dumnezeu auzit de la noi, l-aţi primit nu ca pe cuvîntul oamenilor, ci, aşa cum este în adevăr, ca pe Cuvîntul lui Dumnezeu, Care şi lucrează în voi, cei care credeţi" (*I Tes.,* 2, 13); apoi din sîngele martirilor care a înscris în trupul istoriei mărturia biruinţei vieţii asupra morţii, a frumosului asupra urîtului, dînd, împreună cu Cuvioşii Pustiei, Liturghia şi Filocalia. Cîteva picături din Sîngele lui Hristos au reînnoit tot pămîntul" (Sfîntul Grigorie Teologul, 2009), şi-n acest pămînt reînnoit, inimile sfinţilor s-au făcut pămînt bun, în care sămînţa Cuvîntului lui Dumnezeu a rodit însutit. Toată fiinţa lor, suflet şi trup, se pleacă smerit în faţa măreţiei divine, făcîndu-se limbaj al Duhului. În Sfînta Liturghie şi trupul devine limbaj. Trupul ascultă Cuvîntul în desfăşurarea Sa imnografică şi îi răspunde prin întreaga lui capacitate de a se exprima în gesturi. Îi răspunde, cînd prosternîndu-se, încovoiat cu fruntea lipită de pămînt, trup de smerenie făcut ţărînă, cînd în picioare, în libertatea fiului adoptiv, mijlocitor chemat să desăvîrşească sintezele hristologice – a pămîntului cu Raiul, a lumii sensibile

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)

cu lumile îngereşti, a vizibilului cu invizibilul, a creaţiei cu Creatorul (Clément, 1996: 25).

În teologhisirea Sfinţilor Părinţi ai Bisericii întîlnim trei termeni care definesc înaintarea creştinului în cunoaşterea Tainei lui Hristos şi a Sfintei Treimi: *cunoaşterea contemplativă* (epignosa), *simţirea duhovnicească* şi *plinătatea* (plérophoria). Este cu deosebire cazul doctrinei unui autor care a exercitat o adîncă influenţă asupra Tradiţiei spirituale creştine şi care a şi fost recunoscut ca un învăţător ortodox desăvîrşit – Sfîntul Macarie Egipteanul (sec. V): cînd omul a ajuns „să guste din dulceaţa Domnului în plinătatea simţirii şi a energiei Duhului", cînd „lumina lui Hristos străluceşte şi lucrează înlăuntrul lui, într-o bucurie de nedescris" (14, 2), înseamnă că ceea ce se înfăptuise în mod tainic şi cumva în germene, prin botez, a devenit desăvîrşit. Mult mai tîrziu, în veacul al XIV-lea, Sfîntul Grigorie Palama va insista asupra nevoii unui efort stăruitor de curăţire şi de rugăciune fierbinte şi neîntreruptă, pentru ca să se poată trezi înlăuntrul nostru simţirea duhovnicească prin care omul poate căpăta o anumită experienţă a realităţilor dumnezeieşti (Deseille, 1995: 57-58). Forţa scrierilor Părinţilor Bisericii rezidă în faptul că ei au vorbit nemijlocit din experienţa inimii lor. Există uneori şi „numai cuvinte". „De acestea sînt pline tipăriturile. Din cauza acestor emanaţii cenuşii ale minţii s-a îmbîcsit, pînă aproape de orbire, ochiul duhovnicesc. Din pricina acestor produse lipsite de viaţă ale fabricilor de literatură, sufletul oboseşte şi se umple de praf" (Florenski, 1998: 220). Drama aceasta o trăieşte şi teologia şcolară, academică, atunci cînd încetează să fie filocalică, doxologică, omorînd graiul liturgic.

Prin viaţa lor, Părinţii Bisericii s-au făcut „lire ale Duhului Sfînt" şi „condeie" care au scris din prisosul inimii curăţite în baia lacrimilor de pocăinţă. Iată mărturia vie şi provocatoare pentru teologia contemporană, în lucrarea ei de a măiestri text sau discurs bisericesc, a unui părinte aproape contemporan nouă: „Acum port mărturie pentru Adevărul pe care l-au ştiut părinţii şi strămoşii noştri. *Port mărturie despre cum a binevoit El a ni Se arăta ca răspuns al îndelungului plîns ce mă mistuia (*subl. n.). Am trăit acest Adevăr ca fiind fără tăgadă Cel din veci, şi în măsura credinţei mele vorbesc şi eu. Scria despre el şi Pavel: «Avînd acelaşi duh al credinţei, precum este scris: *Crezut-am, pentru aceea am grăit*, şi noi credem, pentru aceea şi grăim» *(2 Cor.,* 4, 13)" (Saharov, 2005: 370).

Liturghia este efectiv lucrare a Duhului, după cum Duhul Sfînt însuşi este darul, harul, energia Liturghiei. Împreună cu textul Sfintelor Scripturi, Dumnezeiasca Liturghie constituie o istorisire a liturgizării progresive a Cosmosului în pelerinajul lui istoric către Împărăţia veşnică (Schmemann, 1990). Dacă Sfînta Scriptură este „relatarea" Liturghiei Cosmice, Dumnezeiasca Liturghie este sensul liturgic al Descoperirii Divine, în raport cu Scriptura, în care mintea (nous-ul) se întîlneşte cu „inima", pentru a „liturghisi ortodox". Astfel, Liturghia este şi o „liturghie a minţii", în care mintea cugetă

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)

smerit, ortodox, ca sinteză a teologiei ecclesiale, şi o „liturghie a inimii", în care inima trăieşte ortodox, ca sinteză a experienţei Tradiţiei Bisericii.

Forme ale „graiului liturgic"

Actul creaţiei este prezent în lume şi viaţă, iar omul, fiinţă creată, este, la rîndu-i, creator şi opera lui vizibilă este *cultura*, deşi unii ar fi înclinaţi să spună *civilizaţia.* Pentru ca opera lui să fie, nu doar nemuritoare, ci să fie dătătoare de viaţă, de Duh, ea trebuie pusă în legătură cu Creatorul lui, cu Dumnezeu. Cum am putea defini cultura? Cultura, putem spune, este tot ceea ce cultivăm. „Şi cultivarea pămîntului este o cultură. Şi cultivarea păcatului este o cultură, smintită, dar cultură" (Noica, 2002: 15). Aceasta, însă, este o cultură a morţii. Dar omul este însetat de viaţă şi desăvîrşire. În setea de perfecţiune (desăvîrşire) găsim forma şi treapta cea mai înaltă a existenţei noastre aici, pe pămînt. Şi, pentru că „Dumnezeu, tainic, ştie unde năzuieşte inima omului, la acea năzuinţă răspunde prin Cuvîntul Lui. Şi Cuvîntul lui Dumnezeu ne invită să-L facem *Cultura* noastră" (Noica, 2002: 15).

După cum unele persoane s-au înduhovnicit şi s-au lăsat pătrunse de lumina Duhului, la fel şi cuvintele pot fi pătrunse de Duh; şi aşa are loc *transfigurarea cuvîntului.* Păstrînd aparenţa cuvintelor obişnuite, din adîncul persoanelor înduhovnicite se nasc cuvinte de altă natură, cuvinte peste care s-a odihnit, într-adevăr, harul Dumnezeiesc. În Dumnezeiasca Liturghie, nu doar cuvîntul, ci şi imaginea (icoana) şi armonia cîntărilor (psalmodia) şi candela şi lumînarea, toate sînt transfigurate, în Trupul lui Hristos, Care Şi-a asumat „hainele noastre de piele", adică istoria noastră tragică, dar şi creatoare. Trupul Său de jertfă şi de rugăciune devine astfel trupul unificat al omenirii şi al universului pătruns de comuniunea treimică. Trup al omului pămîntesc şi al „Fiului Omului" ceresc care, în Cartea lui Daniel, apare ca o personalitate cuprinzătoare, „corporativă" (Zizioulas, 1981: 113), astfel încît sacramentalitatea ascunsă a Cosmosului îşi găseşte în sfîrşit expresia eliberatoare în Euharistie, „potir al sintezei" (Clément, 1996: 19).

Icoana

La plinirea vremii, cînd Cuvîntul S-a întrupat pentru mîntuirea lumii, cerul s-a unit cu pămîntul: Puterea Celui Preaînalt a umbrit Creaţia (reprezentată de Fecioara Maria), Duhul Sfînt S-a coborît peste ea, Fiul S-a întrupat, iar la naşterea Cuvîntului Întrupat, *Cerul* a cîntat imn de slavă şi de biruinţă. Peştera din Betleem s-a umplut de Slavă Dumnezeiască. Biserica, în care se săvîrşeşte Dumnezeiasca Liturghie – icoană a întregului Cosmos, alcătuit din fiinţe văzute şi nevăzute (Sfîntul Maxim Mărturisitorul, 2000: 15), adună din nou în jurul Mîntuitorului, Care jertfeşte şi Se jertfeşte, lumea văzută şi lumea nevăzută. În jurul jertfelnicului stau cetele îngerilor şi Sfinţii Ierarhi din icoane: „Să nu ne uităm numai la faptul că jertfelnicul e înfrumuseţat cu pietre preţioase *(Ieşirea,* 20, 25; *Deut.,* 27, 4); el este ţinut de îngeri, e înconjurat de arhangheli şi umbrit

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)

de serafimii cei cu şapte aripi" (Tsamis, 1995: 158). Registrele iconografice din biserici ne înfăţişează o istorie a lumii în imagini – o istorie a mîntuirii. Pantocratorul din cupola bisericii patronează totul binecuvîntînd; Maica Domnului, cu Pruncul în braţe – Scară între Pămînt şi Cer – cuprinde în sine întreaga taină a economiei mîntuirii[2]; iar Sfinţii sînt într-o teologhisire cu Dumnezeu, preamărind lucrarea mîntuitoare a lui Dumnezeu. În feţele Sfinţilor recunoaştem, în lumina estompată a bisericii, *chipuri*, adică figuri ale lumii de sus, vedenii vii ale unei alte lumi, apariţii primordiale (Florenski, 1994: 43), dar şi chipurile calde ale prietenilor noştri – sfinţii – martori ai rugăciunilor noastre de bucurie şi de durere şi împreună-liturghisitori cu noi pe pămînt. În Săptămîna Patimilor, Crucea cu imaginea Mîntuitorului Răstignit stă în mijlocul bisericii. De remarcat, iconografia bizantină nu-L reprezintă niciodată – decît în cazurile de degradare a Tradiţiei – pe Domnul răstignit cu ochii închişi, pentru că, în clipa în care moartea Lui se împlineşte pe Cruce, El învinge moartea. Hristos, trecînd prin moarte cu ochii deschişi, e o temă ce apare adesea în texte bizantine timpurii (Scrima, 2005: 29).

Psalmodia

În biserică, unde se cîntă *Imnul Iubirii* – iubirea lui Dumnezeu pentru om şi răspunsul acestuia la iubirea divină – cea mai potrivită cîntare este „Tăcerea Îngerilor". În liniştea duhovnicească dată de glasurile neauzite ale îngerilor, acompaniat de clinchetul dulce al cădelniţei, prinde glas protopsaltul, cîntînd imne de slavă, doxologie, textul Scripturii se înveşmîntează liturgic, iar cuvintele ce se citesc sau se rostesc cu iz de Cazanii au ceva comun cu „glasul" sfinţilor, al proorocilor, al evangheliştilor, al mucenicilor şi al cuvioşilor din icoane. Cei ce au alcătuit imnele, cîntările, s-au unit, în singurătatea pustiei în care trăiau, ei înşişi cu Cel pe Care L-au preaslăvit. Cuvintele textelor care pentru cei de azi sînt uneori stranii, „se transfigurau pe buzele lor vestitoare de Dumnezeu, se înduhovniceau, se pătrundeau de o anumită respiraţie binemirositoare. Această aromă rămîne inaccesibilă criticului literar, dar este simţită de inima credincioasă, după cum sfintele moaşte nu binemiros atît de puternic dacă se atinge de ele un om necredincios sau cu păcate pe suflet" (Florenski, 1998: 223).

Ca şi literatura patristică, imnele liturgice – manifestări ale textului şi discursului bisericesc – necesită, pentru a fi înţelese, nu doar o cunoaştere specială, dar mai ales o trăire izvorîtă din Tradiţia Bisericii.

„Ca şi Biblia, scrierea patristică solicită un anume grad de pregătire prealabilă a cititorului, nu numai sub raportul cultural, cît mai ales sub cel spiritual. Opera patristică provoacă o reverenţă şi se citeşte cu devoţiune: aceasta nu înseamnă că ea nu se pretează unei analize critice. Dar funcţia ei

[2] Sfîntul Ioan Damaschinul, *De fide orth.,* III,12, apud Paul Evdokimov, *Arta icoanei, o teologie a frumuseţii,* traducere în limba română de Grigore Mog şi Petru Mog, Editura Meridiane, 1992, p. 219.

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)

principală este să formeze personalitatea în mod integral şi nu doar să faciliteze achiziţionarea de cunoştinţe. Opera patristică este citită aşa cum un discipol ascultă un maestru, în cadrul unui proces de iniţiere. Avîntul tiparului şi industrializarea lui au făcut mai greu perceptibil acest aspect fundamental. Îl putem regăsi, cu uşurinţă, urmărind modul în care lectura se asociază cu rugăciunea în cadrul slujbelor bisericeşti şi, mai ales, în perioada Postului Mare, cînd pedagogia slujbelor este evidentă" (Duţu, 1993: 260).

Lumînarea vine şi încălzeşte chipul din icoană. Confecţionată din ceară curată – cel puţin aşa ar trebui – , lucrul fecioarelor, albinele, lumînarea arde odată cu rugăciunea, ca o jertfă de ardere de tot. Nici omul nu-i poate dărui lui Dumnezeu doar o parte din inimă. Lumina caldă a lumînării, împreună cu perdeaua fină, albăstruie, a fumului de tămîie, topit în văzduh, aduc în contemplarea icoanelor şi a picturii murale o îndulcire şi o atenuare a perspectivei aeriene pe care muzeul nu numai că nu o cunoaşte, dar nici măcar nu îndrăzneşte să o viseze.

În Dumnezeiasca Liturghie, unde omul îşi aduce mulţumirea lui Dumnezeu – Euharistia, totul se transfigurează, pentru că Euharistia are menirea de a umple totul, întrucît este sărbătoarea Pascală care reunifică umanitatea, părtaşă la Taina Treimii, care uneşte nedespărţit unicitatea şi alteritatea.

Natura însăşi participă la Liturghie, nu numai sfinţii, îngerii sau puterile cereşti; iată mărturia unui sfînt din Pustia Sinaiului: „Într-o zi, prăznuindu-se Sfînta Cincizecime, s-a făcut Liturghie în vîrful sfînt, şi cînd preotul a rostit ecfonisul: «cîntare de biruinţă cîntînd, strigînd, glas înălţînd şi grăind», au răspuns toţi munţii cu vuiet înfricoşător, zicînd de trei ori: «Sfînt, Sfînt, Sfînt!». Şi a rămas ecoul prelungit şi vuietul ca la jumătate de oră. Dar acest vuiet nu l-au auzit toţi, ci numai aceia despre care a zis Domnul: «Cel ce are urechi de auzit să audă»" (Tsamis, 1995: 54).

Dumnezeiasca Liturghie

Dumnezeiasca Liturghie este Cartea deschisă a Împărăţiei (Bartolomeu Anania, 2005), este Cerul pe pămînt (Sfîntul Ioan de Kronstadt, 1996), este înaintarea comună a credincioşilor în Împărăţia Sfintei Treimi (Stăniloae, 2004), este centrul vieţii creştine şi pregustarea vieţii veşnice. În Sfînta Liturghie, oamenii, fiecare şi împreună, trebuie să-şi facă ucenicia trupului ca trup liturgic, ca trup care învie prin participarea euharistică la Trupul Celui înviat (Clément,1996: 22).

Expresie a celei mai apropiate urmări a lui Hristos în jertfa pentru mîntuirea lumii, *Liturghia* este, mai înainte de toate, un **Act Dumnezeiesc**; de aceea, pregătirea pentru intrarea în lucrarea ei presupune o ancorare în trupul istoriei sfinte a mîntuirii. Prin şi în Sfînta şi Dumnezeiasca Liturghie, omul se statorniceşte în Trupul de viaţă dătător al lui Hristos.

Cuvintele introductive rostite de diacon către cel ce prezidează Liturghia, „Vremea a face / a lucra a Domnului este", au de fapt, înţelesul următor:

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)

«Vremea este ca Însuşi Domnul să lucreze»" (Saharov, 2005: 330). Deci, în Liturghia Ortodoxă, Domnul lucrează; aceste cuvinte – grai liturgic – schimbă tîlcul, perspectiva a tot ceea ce urmează. Dacă Domnul lucrează, atunci este invocată puterea Duhului Sfînt, Care, ca la Cincizecime, vine să sfinţească toate, pentru că noi trăim această lume nu numai prin prisma cunoaşterii experimentale, ci o privim şi într-alt chip, în Duh (cf. *Evrei*, 11, 13). „Mîngîietorul, Duhul Sfînt… vă va învăţa pe voi toate". „Ne învaţă a gîndi precum gîndeşte însuşi Dumnezeu. Să nu vă uimiţi de aceasta: este însuşi înţelesul chemării Evangheliei; toate scrierile Apostolilor – epistolele lui Ioan, ale lui Pavel, al lui Petru şi ale celorlalţi grăiesc despre aceeaşi; şi aceeaşi este şi mărturia Părinţilor noştri de-a lungul veacurilor. Se naşte întrebarea: cum putem primi noi această binecuvîntare? Răspunsul ni l-a dat Hristos: «Păziţi poruncile Mele şi Eu voi ruga pe Tatăl şi alt Mîngîietor vă va da, ca să mîie (rămînă) cu voi în veac». Aşadar, noi „ştim" pe Duhul Sfînt prin sfînta predanie a Părinţilor Bisericii (text şi discurs bisericesc – n.n) şi totodată, prin propria noastră experienţă a lucrării Lui a Duhului înlăuntrul nostrum" (Saharov, 2005: 374). De aceea invocăm în toate actele liturgice pe Duhul Sfînt.

Imnul „*Slavă întru Cei de Sus lui Dumnezeu şi pe pămînt pace, întru oameni bunăvoire*", este imnul îngeresc cîntat pe Cîmpul Păstorilor, la Peştera din Betleemul Iudeii. Ca şi atunci, la plinirea vremii, Cerul şi pămîntul se unesc într-o „Simfonie Dumnezeiască", pentru a-L însoţi pe Împăratul Hristos ce vine din nou să Se jertfească în Jertfa Euharistică nesîngeroasă.

Împărăţia lui Dumnezeu se deschide oamenilor prin formulele de binecuvîntare rostite de preotul slujitor: „Binecuvîntată este Împărăţia Tatălui şi a Fiului şi a Sfîntului Duh, acum şi pururea şi în vecii vecilor" şi confirmate de glasul Trupului Bisericii – credincioşii – prin *Amin* .

În Împărăţia deschisă în Sfînta Liturghie, Dumnezeu Se face pentru noi mîncare şi băutură pentru a ne putea uni cu El în cea mai profundă jertfă de iubire şi dăruire de Sine. De aceea, după ce ne împărtăşim din Cuvînt prin lecturile biblice, sîntem chemaţi să ne desprindem de „toată grija cea lumească" şi să ne înălţăm inimile de pe pămînt la cer: „Sus să avem inimile!" Fără a ajunge la această trăire, n-am putea înţelege minunile din Împărăţia lui Dumnezeu, nici Slava întru care S-a preaslăvit şi n-am putea intona *Cîntarea de biruinţă*. Numai în această stare euharistică putem, prin grai liturgic, să ne înălţăm la Cer, deşi continuăm să vieţuim pe pămînt.

Dumnezeu-Omul S-a preaslăvit, jertfindu-Se pe Cruce; de aceea, Apostolul Pavel vorbeşte despre nebunia Crucii, care la Dumnezeu este nu numai cea mai înaltă înţelepciune, ci şi cea mai profundă iubire, Slavă Dumnezeiască şi izvor de Viaţă. Caracterul antinomic al graiului liturgic este definitoriu pentru Liturghie şi cel mai expresiv trăit în cuvintele: „Aducîndu-ne aminte, aşadar, de această poruncă mîntuitoare şi de toate cele ce s-au făcut pentru noi: de cruce, de groapă, de învierea cea de a treia zi, de înălţarea la ceruri, de şederea cea de-

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)

a dreapta şi *de cea de a doua şi slăvită iarăşi venire;* Ale Tale, dintru ale Tale, Ţie aducînd din toate şi pentru toate".

În Jertfa Euharistică este concentrată toată existenţa umană; timpul este cuprins într-un *astăzi* permanent – semnul intrării noastre în Împărăţia Veşnică: „*Dă-ne nouă să ne împărtăşim cu Tine, mai adevărat, în ziua cea neînserată a Împărăţiei tale!*"

Părinţii Bisericii, mari învăţaţi ai timpurilor lor, după ce au căutat Adevărul în ştiinţă, în cultură, în filosofie, nemulţumindu-se decît cu integralitatea şi totalitatea Adevărului absolut – Hristos, au luat calea ascezei ştiind că mintea e orbită prin trei patimi: prin iubirea de arginţi, slava deşartă şi plăcerea; iar „calea spre cunoştinţă este nepătimirea şi smerenia fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul" (Tsamis, 1995: 108). Aşa au ajuns să-şi exprime bucuria ce le-a umplut inimile doxologic: „Am văzut lumina cea adevărată, am primit Duhul cel Ceresc; am aflat credinţa cea adevărată, nedespărţitei Sfintei Treimi închinîndu-ne, că Aceasta ne-a mîntuit pe noi".

Bibliografie

Bartolomeu Anania, Arhiepiscopul Clujului, 2005, *Cartea deschisă a Împărăţiei. O însoţire liturgică pentru preoţi şi mireni,* Bucureşti.

Clément, Olivier, 1996, *Trupul morţii şi al slavei,* trad. rom. Sora Eugenia Vlas, Editura Christiana, Bucureşti

Deseille, Placide, 1995, *Nostalgia Ortodoxiei,* trad. rom. Doru Mezdreu, Editura Anastasia, Bucureşti

Duţu, Alexandru, 1993, *Literatura patristică şi lectura intensivă în Tradiţia Ortodoxă*, în volumul *Persoană şi Comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vîrstei de 90 de ani*, Sibiu

Evdokimov, Paul, 1992, *Arta icoanei, o teologie a frumuseţii,* traducere în limba română de Grigore Mog şi Petru Mog, Editura Meridiane, Bucureşti

Florenski, Pavel, 1994, *Iconostasul,* trad. rom. Boris Buzilă, Editura Anastasia, Bucureşti

Florenski, Pavel, 1998, *Dogmatică şi dogmatism. Studii şi eseuri teologice,* trad. rom. Elena Dulgheru, Editura Anastasia, Bucureşti

Noica, Rafail, 2002, *Cultura Duhului,* Alba Iulia

Saharov, Sofronie, 2005, *Vom vedea pe Dumnezeu precum este*, trad. rom. Ierom. Rafail (Noica), Editura Sofia, Bucureşti

Schmemann, Alexander, 1990, *Great Lent. Journey to Pascha,* St. Vladimiri's Seminary Press, New York

Scrima, André, 2005, *Biserica Liturgică,* trad. rom. Anca Manolescu, Editura Humanitas, Bucureşti

Sfîntul Grigorie Teologul, 2009, *Cuvînt la Sfintele Paşti,* Editura IBM al BOR, Bucureşti

Sfîntul Ioan Damaschinul, 1992, *De fide orth.,* III,12, apud Paul Evdokimov, *Arta icoanei, o teologie a frumuseţii,* trad. rom. Grigore Mog şi Petru Mog, Editura Meridiane

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)

Sfîntul Ioan de Kronstadt, 1996, *Liturghia: Cerul pe Pământ, Cugetări mistice despre Biserică şi Cultul divin Ortodox*, traducere în limba română de Boris Buzilă, Editura Deisis, Sibiu

Sfîntul Maxim Mărturisitorul, 2000, *Mystagogia. Cosmosul şi sufletul, chipuri ale Bisericii,* trad. rom. Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura IBM al BOR, Bucureşti

Stăniloae, Dumitru, 1997, *Chipul nemuritor al lui Dumnezeu*, Craiova

Stăniloae, Dumitru, 2004, *Spiritualitate şi comuniune în Liturghia Ortodoxă*, ediţia a II-a, Editura IBM al BOR, Bucureşti

Tsamis, Dimitrios G., 1995, *Patericul Sinaitic*, trad. rom. Pr. prof. dr. Ioan Ică, Editura Deisis, Sibiu

Zizioulas, Jean, 1981, *L'être ecclésial,* Genève

BDD-A46 © 2010 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 16:52:49 UTC)